

XOCALI SOYQIRIMI - 29

*Respublikanın kütləvi və
ixtisaslaşdırılmış kitabxanaları,
Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sis-
temləri üçün metodik vəsait*

BAKİ - 2021

T rtib i: N.Alı ova

Redaktor: L.Miryaqubova

Xocalı soyqırımı – 29: metodik v sait / T rt. ed. N.Alı ova;
red. L.Miryaqubova. - Bakı, 2021.- 35 s.

 Az rbaycan Milli Kitabxanası, 2021

“Bütövlükdə Azərbaycan xalqına qarşı yönəldilmiş Xocalı soyqırımı öz ağlasığmaz qəddarlığı və qeyri-insani cəza üsulları ilə bəşər tarixində bir vəhşilik aktıdır. Bu soyqırım, eyni zamanda, bütün bəşəriyyətə qarşı tarixi bir cinayətdir.”

*Heydər Əliyev,
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri*

Xocalı soyqırımı - XX əsrin faciəsi

Xocalı soyqırımı Azərbaycan tarixinə ən dəhşətli və faciəli hadisələrdən biri kimi daxil olmuşdur. Azərbaycan xalqı 200 il ərzində erməni millətçi-şovinistlərinin davamlı olaraq etnik təmizləmə, soyqırım siyasətinə məruz qalmış, tarixi torpaqlarından qovulmuş, qaçqına, məcburi köçkünə çevrilmiş və bütün bunlar ermənilər tərəfindən kütləvi qırğınlarla müşayiət olunmuşdur.

Azərbaycanlıların öz tarixi-etnik torpaqlarından qovulması sovet dövründə də davam etmişdir. 1948-1953-cü illərdə Ermənistandan 150 min azərbaycanlı deportasiya olunmuş Azərbaycanın Kür-Araz düzənliyində yerləşdirilmişdir. 1988-ci ildə isə öz tarixi torpaqlarında yaşayan 250 min azərbaycanlı bu ərazidən qovulmuş, bununla da Ermənistan monoetnik dövlətə çevrilmişdir. 1988-ci ildən Dağlıq Qarabağ ətrafında başlayan hadisələr erməni ideoloqlarının “dənizdən dənizə Ermənistan” adlı sərsəm bir ideyasını reallaşdırmaq cəhdi kəndlərin, şəhərlərin dağılması, on minlərə günahsız insanın ölümü, yüz minlərlə azərbaycanlının öz tarixi torpaqlarından didərgin düşməsi ilə nəticələndi.

Bütün beynəlxalq hüquq normalarına zidd olaraq Ermənistan Dağlıq Qarabağı özünə birləşdirmək istəyir, bu yolda bütün cinayət və vəhşiliyə hazır olduqlarını nümayiş etdirirlər. XX əsrin faciəsi olan Xocalı soyqırımı bu aqressiv və cinayətkar erməni siyasətinin nəticəsidir. XX əsrin sonunda baş vermiş bu faciə təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün insanlığa, bəşəriyyətə qarşı yönəlmiş ən ağır cinayətlərdən biridir. Xocalı soyqırımı əsrin Xatın, Xirosima, Naqasaki və Sonqmi kimi dəhşətli faciələri ilə bir sırada dayanır.

Ermənilərin Xocalı şəhərini hədəfə almaqda məqsədi bir tərəfdən Qarabağın dağlıq hissəsində azərbaycanlılardan ibarət strateji əhəmiyyətli maneəni aradan qaldırmaq idisə, digər

tərəfdən ümumiyyətlə Xocalını yer üzündən birdəfəlik silmək idi.

1992-ci il fevral ayının 26-da Ermənistan hərbi birləşmələri 7 min əhalisi olan Xocalı şəhərində genosid aktı həyata keçirdi. Ermənistan hərbi birləşmələrinin şəhərə hücumu zamanı burada yalnız 3 minə yaxın insan var idi. Çünki, mühasirədə qaldığı 4 aydan artıq zaman ərzində blokadada olduğu üçün əhalinin xeyli hissəsi şəhərdən çıxmaq məcburiyyətində qalmışdı. Xocalı soyqırımını zamanı 613 nəfər ödürülmüş, 1000 nəfər müxtəlif yaşlı dinc sakin aldığı güllə yarasından əlil olmuş, 8 ailə tamamilə məhv edilmiş, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 nəfər valideynlərindən birini itirmişdi. Faciə baş verən gecə 1275 nəfər dinc sakin girov götürülmüş, onların 150 nəfərinin taleyi indiyə kimi məlum deyil.

Bütün bunlar erməni hərbciləri tərəfindən xüsusi amansızlıqla və ağlasığmaz vəhşiliklə həyata keçirilmişdir. Xocalının işğalına dair istintaq materiallarında qeyd edilir ki, hücumda mayor Oqanyan Seyran Muşeqoviçin komandanlığı altında 366-cı alayın 2-ci batalyonu, Yevgeni Nabokixinin komandası altında 3-cü batalyonun, 1 sayılı batalyonun qərargah rəisi Çitçyan Valeriy İsayeviç və alayda xidmət edən 50-dən artıq erməni zabit və praporşik iştirak etmişdir.

Şəhər əhalisinin bir hissəsi zorakılıqdan qaçıb qurtarmaq istəyərkən əvvəlcədən düzəldilmiş pusqularda qətlə yetirilmişdir. Rusiyanın “Memorial” hüquq-müdafiə mərkəzinin məlumatına əsasən, dörd gün ərzində Ağdama Xocalıda qətlə yetirilmiş 200 azərbaycanlının meyiti gətirilmiş, onlarla meyitin təhqirə məruz qalması faktı aşkar edilmişdir. Ağdamda 181 meyit (130 kişi və 51 qadın, o cümlədən 13 uşaq) məhkəmə-tibbi ekspertizasından keçirilmişdir. Ekspertiza zamanı müəyyən edilmişdir ki, 151 nəfərin ölümünə güllə yaraları, 20 nəfərin ölümünə qəlpə yaraları səbəb olmuş, 10 nəfər küt alətlə vurularaq öldürülmüşdür. Hüquq-müdafiə

mərkəzi diri adamın baş dərisinin soyulması faktını da qeydə almışdır.

Ermənilər sağ qalmış insanlar üzərində tamamilə təhqiredici hərəkətlər həyata keçirmişdilər. Onların başının dərisini soymuş, başlarını və bədəninə digər orqanlarını kəsmiş, uşaqların gözlərini çıxarmış, hamilə qadınların qarını yarmışdılar. Hücüm zamanı Xocalıda istifadəsi qadağan olunmuş 5,45 kalibrli patronlardan və kimyəvi silahlardan istifadə edilmişdir. Bütün bunlar Ermənistanın Cenevrə konvensiyasının protokollarını pozaraq, müharibə qaydalarına zidd olaraq dinc sakinlərə qarşı həyata keçirilən soyqırım olduğunu təsdiqləyir.

Xocalı elə bir yaşayış məskəni idi ki, o, Azərbaycan tarixinin qədim dövrlərindən müasir dövrə qədər tarix və mədəniyyət ənənələrini özündə əks etdirirdi. Bu xüsusi mədəniyyət tarixə Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti kimi düşmüşdür. Xocalının kromlexləri, dolmenləri, siklopları, kurqanları və digər abidələri, qazıntılar zamanı üzə çıxan müxtəlif növ məişət əşyaları insan cəmiyyətinin inkişaf dinamikasını özündə əks etdirən maddi mədəniyyət nümunələridir. Erməni işğalından sonra bütün bu maddi mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dünyanın ən qədim məzarlıqlarından sayılan Xocalı qəbiristanlığının texnika vasitəsilə darmadağın edilməsi erməni vandalizminin bariz nümunəsi olmaqla yanaşı dünya mədəniyyətinə qarşı zorakılıq aktıdır.

Xocalı soyqırımının xüsusi amansızlıqla törədilməsi rus, gürcü, ingilis, fransız, alman, amerikalı və digər ölkələrin vətəndaşı olan jurnalist və publisistləri dəhşətə gətirmişdir **(Bax: Əlavə 2)**.

Azərbaycan xalqı və onun dövləti Xocalı faciəsini heç vaxt unutmur və unutmayacaqdır. Xocalı faciəsinə ilk siyasi qiymət kimi 1994-cü ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev xüsusi Fərman vermiş, Azərbaycan Respublikasının Milli

Məclisinin Qərarı ilə 26 fevral **“Xocalı soyqırımı və milli matəm günü”** elan olunmuş, bu barədə bütün beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 fevral 1997-ci il tarixli fərmanı ilə hər il fevral ayının 26-sı saat 17.00-da Azərbaycan Respublikasının ərazisində Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq sükut dəqiqəsi elan edilmişdir. Hər il 26 fevralda ölkə başçısı **“Xocalı Soyqırımı”** ilə əlaqədar xalqa müraciət edir.

Bu gün bu faciəylə bağlı həqiqətlərin beynəlxalq aləmdə düzgün təbliği və günahkarların layiqli cəzalandırılması istiqamətində ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həm ideoloji, həm mədəni, həm iqtisadi, həm sosial, həm də digər sahələrdə hücum diplomatiyası uğurla həyata keçirilir.

İndiki dövrdə dünya ictimaiyyəti erməni yalanını, erməni təcavüzünü çox yaxşı bilir və dərk edir. Təkcib olunmaz sənədlər, dəqiq və düzgün məlumatlar Azərbaycan dövləti, Heydər Əliyev Fondu, tarixçi alimlərimiz, ziyalılarımız və o dəhşətli hadisələri öz gözləri ilə görmüş, həmin hadisələrin iştirakçısı olmuş şahidlər tərəfindən dünya ictimaiyyətinə çatdırılıb və bu gün də bu iş davam etdirilir.

Ulu öndərin siyasi kursunu layiqincə davam etdirən cənab İlham Əliyev Vətən uğrunda şəhid olanların və soyqırımına məruz qalanların xatirəsinin yad edilməsini və hər il anım mərasimlərinin keçirilməsini daim diqqət mərkəzində saxlayır. Xocalı soyqırımı qurbanlarının 20-ci ildönümü paytaxtımızda Prezident İlham Əliyev və Mehriban xanım Əliyeva, dövlət və hökumət, eləcə də ictimaiyyət nümayəndələri, ümumilikdə 60 mindən çox insanın iştirak etdiyi ümumxalq yürüşü ilə yad edilmişdir.

2008-ci ildən Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə Azərbaycanın da daxil olduğu İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) ilə birlikdə **“Xocalıya ədalət”** kampaniyası uğurla həyata keçirilir. Bu təşkilata daxil

olan ölkələr Xocalı soyqırımını rəsmi olaraq qəbul etmişlər. **“Xocalıya ədalət”** beynəlxalq təbliğat-təşviqat kampaniyası Xocalı soyqırımını haqqında həqiqətlərin dünyada təbliğ olunmasında, bu faciənin Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımını aktı kimi tanınmasında mühüm rol oynayır, bunun nəticəsi olaraq dünyanın bir sıra ölkələrində bu soyqırımla bağlı müvafiq qərarlar qəbul edilir.

Xocalı soyqırımını barədə dünya ictimaiyyətinə daha ətraflı məlumat verilməsi məqsədilə bu faciənin 22-ci ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev **“Xocalıya ədalət”** kampaniyasının keçirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında sərəncam imzalamışdır.

Xocalı faciəsi hər il dünyanın 80-dən artıq ölkəsində geniş şəkildə anılır və ictimaiyyətə çatdırılır. Son dövrlər bütün dünyada ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırımını siyasəti pislənir, Xocalıda törədilmiş qanlı qətliam beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq qiymətləndirilir.

Artıq Meksika, Kolumbiya, Peru, Pakistan, Bosniya və Herseqovina, Rumıniya, Çexiya, Sudan, İordaniya, Honduras, Qvatemala, Panama, Sloveniya və Cibuti parlamentləri də Xocalı soyqırımını beynəlxalq hüquq normaları müstəvisində tanımışdır. Habelə ABŞ-ın artıq 21 ştatı - Massaçusets, Texas, Nyu-Cersi, Meyn, Nyu-Meksika, Arkanzas, Corciya, Oklahoma, Tennesi, Pensilvaniya, Konnektikut, Florida, Missisipi, Vest Virciniya, İndiana, Yuta, Nebraska, Havay, Montana, Arizona və Aydaho ştatlarının qanunverici orqanlarında da müvafiq qətnamələr qəbul olunmuşdur.

Bütün bunlar Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin daxili və xarici siyasətinin, habelə Heydər Əliyev Fondunun dünyada apardığı təbliğatın, haqqa-ədalətə çağırışın nəticəsidir. Ümummillə lider Heydər Əliyevin bu hadisə ilə bağlı dediyi: **“Xocalı soyqırımını XX əsrin ən böyük insan faciələrindən biridir. Xocalıda misli görünməmiş qəddarlıqla törədilmiş bu insan qırğınının Yer kürəsinin hər hansı bir guşəsində baş**

verməsinin qarşısını almaq üçün Xocalı soyqırımı həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə hərtərəfli çatdırılmalı və humanizm ideallarına sədaqət nümayiş etdirən bütün insanların bu faciəyə öz qəti, birmənalı mövqelərini bildirmələri üçün ciddi və məqsədyönlü iş aparılmalıdır” sözləri bu sahədə gördüyü işlərin ana xəttini təşkil edir. Bu istiqamətdə görülən məqsədyönlü iş 2005-ci ildə fondun yaratdığı və geniş məlumat bazasına malik **“Azərbaycan”** portalının internet şəbəkəsinə qoşulması ilə başlamışdır.

Portalda Qarabağ müharibəsi, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü, işğal olunmuş ərazilərdə yerli əhaliyə qarşı törədilən azğınlıq, tarixi-memarlıq abidələrimizin vəhşicəsinə dağıdılması barədə faktlar öz əksini tapmışdır. Portalda Xocalı soyqırımı ayrıca bölmə kimi təqdim olunur və 1992-ci ilin fevralında erməni quldurlarının törətdikləri qırğın haqqında geniş məlumatla yanaşı, burada qanlı faciəni əks etdirən fotosəkillər də yerləşdirilmişdir. Fondun nəşr etdiyi **“Qarabağ həqiqətləri”** bukletlər toplusunda da Xocalı soyqırımı, erməni təcavüzünün nəticələri, erməni terror təşkilatlarının Azərbaycana qarşı fəaliyyətləri haqqında ətraflı informasiya var. Toplu ingilis, fransız, rus, alman, macar və s. dillərdə çap olunaraq bir çox xarici ölkələrdə yayılmışdır.

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) Ermənistanı təcavüzkar, Xocalı faciəsini soyqırım kimi tanıyan ilk beynəlxalq təşkilatdır. Bu təşkilatın Gənclər Forumunun dünyanın çoxsaylı ölkələrində həyata keçirdiyi **“Xocalıya ədalət”** kampaniyasının məramı da beynəlxalq ictimaiyyəti bu qanlı hadisə ilə bağlı ətraflı məlumatlandırmaqdır.

Bu il Xocalı soyqırımından 29 il ötür. Bu faciənin dünyada soyqırım kimi tanınmasında və haqq işimizin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında bütün Azərbaycan Respublikası ictimai-siyasi birliklər, ictimai təşkilatlar, türk-Azərbaycan diaspor təşkilatları, tarixçilər, siyasi xadimlərlə yanaşı hər

birimiz bu yolda öz mübarizəmizi yorulmadan davam etdirməliyik.

Bu gün böyük qürur hissi ilə deyə bilərik ki, möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin qətiyyətli iradəsiylə başlanmış İkinci Qarabağ müharibəsi Azərbaycan dövlətinin inamlı qələbəsi ilə başa çatmışdır. Müzəffər Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusu böyük şücaət və yüksək döyüş hazırlığı göstərərək 44 günlük Vətən müharibəsində 30 ilə yaxın işğal altında olan torpaqlarımızı geri qaytardı. Bu haqq döyüşündə tarix yazan Azərbaycan ordusu tərəfindən məhv edilən düşmən qüvvələri içərisində Xocalı soyqırımının cəlladları da vardı.

Tarixi qələbə qazanan ordumuz bu qətləmin günahsız qurbanlarının qisasını aldı. Xocalıda, eləcə də Qarabağ uğrunda həlak olan bütün şəhidlərimizin ruhu əbədi rahatlığa qovuşdu.

Kitabxanalarda Xocalı həqiqətlərinin təbliği

Amansızlıqla və ağılasız vəhşiliklə həyata keçirilən Xocalı qətliamı daima təbliğ edilərək gələcək nəsillərə çatdırılmalıdır. Bu gün hər bir azərbaycanlının qarşısında mühüm vəzifələrdən biri Xocalı soyqırımı və bütövlükdə ermənilərin Dağlıq Qarabağda törətdikləri vəhşiliklər haqqında həqiqətləri olduğu kimi dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqdır. Bu, Xocalı şəhidlərinin ruhu qarşısında bizim vətəndaşlıq və insanlıq borcumuzdur. Digər tərəfdən, faciənin beynəlxalq miqyasda əsl hüquqi-siyasi qiymət alması, onun təşkilatçılarının cəzalandırılması, insanlığa qarşı yönəlmiş belə qəddar aktların təkrarlanmaması üçün mühüm şərtidir.

Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirilən bu müdhiş qətliamla bağlı həqiqətlərin dünyaya yayılması, qan yaddaşımızın gələcək nəsillərə çatdırılmasında kitabxanaçıların da üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Kitabxanaçının bu soyqırım haqqında məlumatları kifayət qədər olmalı, qəhrəmanlıq səhifələrimizi oxuculara danışmalı, onları bu ruhda tərbiyə etməlidirlər. Hər bir kitabxanaçı istər məktəbli, istərsə də tələbələrini bu qətliam ilə bağlı məlumatlandırmalı, onlara vətənpərvərlik hissləri aşılmalıdır. Xocalı faciəsi barədə həqiqətlərin daha global miqyasda yayılması istiqamətində kitabxanalarda daimi olaraq *ənənəvi və virtual kitab sərgilərinin, yeni kitabların təqdimatının keçirilməsi, elektron resursların hazırlanması, Xocalı haqqında faktların, sənədlərin video görüntülər vasitəsi ilə nümayiş etdirilməsi, şəhid ailələri və faciənin şahidləri ilə görüşlər, anım mərasimlərinin keçirilməsi, məlumatlandırma və təbliğat xarakterli çap məhsullarının (buklet, vərəqə, flayer, təqvim və s.) nəşri* və s. tədbirlər həyata keçirilməlidir.

İlk növbədə Xocalı faciəsi, bu dəhşətli qətliam haqqında nəşrlərin kitab fondlarında yerləşdirilməsinə xüsusi diqqətlə yanaşaraq ədəbiyyatı ardıcıl komplektləşdirmək, onlar haqqında bütün məlumatları ənənəvi soraq-bibliografiya aparatında, həmçinin, elektron kataloqda əks etdirmək və həmin nəşrlərdən oxucuların istifadə etmələrinə şərait yaratmaq lazımdır. Bunun üçün kitabxanaçılara kitabxananın əlifba və sistemli oxucu kataloqlarında və kartotekalarda, eləcə də elektron kataloqda Xocalı soyqırımını, bütövlükdə Qarabağ həqiqətlərini özündə əks etdirən xüsusi rubrikalar hazırlamaları tövsiyə olunur.

Kitabxanaçılar bu istiqamətdə fəaliyyətləri zamanı yalnız Mərkəzi Kitabxana və ya filial kitabxanaların deyil, bir sıra iri kitabxanaların zəngin fondlarında mühafizə olunan dəyərli kitabları da nəzərdən keçirməlidirlər. Bu baxımdan bütün region kitabxanaları üçün metodik mərkəz hesab edilən Azərbaycan Milli Kitabxanasının fondu, elektron kataloq və elektron resurslarından yararlanmaq məsləhət görülür.

Azərbaycan Milli Kitabxanası Xocalı soyqırımını, bu dəhşətli qətliamla bağlı kitabxananın fondunda olan materiallar əsasında elektron resurslar – elektron kitablar hazırlamışdır. Təkcə paytaxt Bakıda deyil, regionlarda da oxucuların kitabxananın zəngin elektron resurslarından faydalanmaları üçün Milli Kitabxananın saytına (www.anl.az) daxil olmaları və açılan səhifədən “Elektron kitabxana” bölməsini seçmələri kifayətdir. Bölmədə Xocalı soyqırımına həsr olunan kitablar əlifbaya uyğun yerləşdirilmişdir. İntranet (lokal) şəbəkəsində yerləşən nəşrləri isə Bakıya gəlmədən regionun mərkəzi kitabxanasına müraciət etməklə əldə etmək olar. Belə ki, Milli Kitabxana oxuculara təqdim etdiyi virtual xidmət vasitəsilə rayon və şəhər MKS-lərinin fondunda olmayan Xocalı faciəsinə həsr olunan kitabların, eyni zamanda dövrü və ardı davam edən nəşrlərdə, məcmuələrdə dərc olunmuş məqalələrin elektron versiyasının yerlərə çatdırılmasını həyata keçirir.

Kitabxanaçılar Xocalı faciəsi, bütövlükdə Qarabağ həqiqətləri ilə bağlı kitabxananın fondunda olmayan nəşrlərin sifarişi üçün (ödənişsiz) www.anl.az saytına daxil olub Onlayn xidmət bölməsində *“Sənədlərin sifarişi və elektron çatdırılması”* virtual xidmətindən istifadə edə bilirlər.

Xocalı soyqırımının 29-cu ildönümü ilə əlaqədar elektron məlumat bazalarının hazırlanması və keçirilən tədbirlər zamanı onlardan istifadə edilməsi məqsədəuyğun hesab olunur. Kitabxanaçılara Xocalı faciəsinə həsr olunmuş elektron məlumat bazalarını hazırlayarkən Milli Kitabxananın fondunda olan materiallar əsasında hazırlanmış elektron kitablar, məqalələr, fotosəkillər, video materiallardan ibarət *“Xocalı soyqırımı”* (<http://anl.az/xocali/>) adlı elektron məlumat bazasından faydalanmaq tövsiyə olunur.

“Rəsmi sənədlər”, “Soyqırım”, “Xocalı rayonu”, “Ermənilər tərəfindən dağıdılmış abidələr”, “Xocalı şəhidləri”, “Şahidlərin söylədikləri”, “Kitablar”, “Məqalələr”, “Ermənilərdən etiraflar” və “Xocalı qətliamı – video görüntülər” adlı bölmələrdən ibarət olan bu baza misli görünməmiş bu soyqırımının geniş oxucu kütləsi arasında təbliğində və ictimaiyyətə çatdırılmasında əsas mənbə rolunu oynamaqdadır. Bunun üçün yenə də kitabxanaçıların Milli Kitabxananın www.anl.az saytına daxil olub *“Elektron məlumat bazası”* (<http://anl.az/new/az/pages/60>) bölməsini seçmələri kifayətdir.

Tarixi həqiqətlərin geniş kütlələrə çatdırılmasında vizual vasitələrin mühüm rolu var. Kitabxananın saytında *“Xocalı – qan yaddaşımız”* adlı **virtual sərgi** hazırlamaq olar. Virtual sərgilər yaradılma texnologiyasına görə müxtəlifdir: slaydlarla videorejimdə, dok., pdf formatlarında və avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemində, sadə Pover Point proqramından istifadə etməklə, HTML formatında saytda yerləşdirməklə.

Nümayiş etdirilən materialların təqdim edilməsi formasına görə virtual sərgilər **qısa formatda** - *yalnız kitabın üz qabığı və biblioqrafik təsviri*, **standart formatda** - *kitabın üz qabığı*,

bibliografik məlumatlar, məzmunu, annotasiyası, geniş formatda - standart formata əlavə olaraq təqdim edilən kitabdan qısa fraqment, kitabın onlayn versiyasına hiperisnad (əgər varsa linkin yerləşdirilməsi), mənbənin özündə verilən müəllif haqqında əlavə məlumat, audio və video materiallarla müşayiət olunan bibliografik təsvir təqdim edilə bilər.

Videokonfrans. Faciə 29-cu ildönümü ilə əlaqədar olaraq *“Əsrin soyqırım qurbanı-Xocalı!”*, *“Xocalı-xalqımızın qan yaddaşı”*, *“Tarixin ən dəhşətli qətləmi”* və s. adlarda videokonfranslar keçirmək olar. Coğrafi və dil sərhədləri tanımayan videokonfransın təşkilində, aparıcı mühüm rol oynayır. Belə ki, mövzunun və ünsiyyət dilinin seçilməsi, iştirakçıların dəvət olunması, müzakirələrin təşkili və onlara yekun vurulması kimi təşkilati işlər birbaşa aparıcıya həvalə olunur. Videokonfransın əsas üstünlüklərindən biri də iştirakçı tərkibinə, sayına, həmçinin, telekonfransın müddətinə məhdudiyyətin qoyulmamasıdır.

Onlayn dəyirmi masa. Bu tədbirin təşkilində də videokonfransda olduğu kimi bütün təşkilati işlər birbaşa aparıcıya həvalə olunur. Xocalı soyqırımı ilə bağlı müzakirə olunacaq məsələlər öncədən müəyyənləşdirilməli, qonaqlar əvvəlcədən təyin edilməli, mütəxəssislərin konkret mövzularda çıxışları nəzərdə tutulmalıdır. Onlayn dəyirmi masanın keçirilməsi üçün mövzu ilə bağlı suallar hazırlanır. Tədbirdə tarixçilərin, Xocalı faciəsinin şahidlərinin iştirakı məqsədəuyğun olar. Xocalı soyqırımı ilə bağlı virtual kitab sərgisi, videoçarx hazırlanıb nümayiş etdirilə bilər.

Qeyd edək ki, onlayn tədbirlərin təşkili üçün ilk olaraq kitabxananın elektron ünvanında tədbirlə bağlı elan yerləşdirilməlidir. Bu müddət ərzində kitabxanaçı tədbirdə iştirak edəcək şəxslərlə sıx əlaqə saxlamalı, proqram tərtib etməli, çıxış edəcək şəxsləri və onların onlayn qeydiyyatdan keçmə bilmələri üçün veb ünvan müəyyən etməlidir.

Onlayn tədbirlərin təşkili zamanı kitabxanaçılar Regional Mədəniyyət İdarələri, Yeni Azərbaycan Partiyası, Heydər Əliyev Mərkəzi və digər yerli və Qeyri Hökumət Təşkilatlarının (QHT) köməyindən də faydalana bilirlər.

Soyqırımın 29-cu ildönümü ilə bağlı ərazidə hazırlanmış xatirə komplekslərinin ətrafında foto sərgi təşkil etmək olar. Sərgidə Xocalı faciəsi qurbanlarının şəkilləri həmin gün buraya gələcək insanlara Xocalı faciəsi barədə həqiqətləri çatdırmaqda ən yaxşı əyani vasitə hesab olunur.

Xocalı faciəsinin 29-cu ildönümü ilə bağlı kitabxanalarda həyata keçiriləcək növbəti tədbirlərdən biri də **“Xocalı harayı”** adlı **anım günüdür**. Ümumtəhsil məktəbləri müəllimlərinin, yaradıcı ziyalıların iştirakı ilə kitabxanada keçirilən tədbirdə ermənilərin Xocalıda törətdiyi amansız vəhşiliklərdən, qanlı cinayətlərdən bəhs edilməlidir.

Anım (xatirə gecəsi) günü ilə əlaqədar əvvəlcədən hazırlıq işləri görülür. Bu məqsədlə Xocalı şəhidlərin xatirəsinə fotostendlər, sərgilər hazırlanır, sənədli filmlər göstərilir, uşaqların əl işlərindən ibarət sərgi nümayiş etdirilir. Həmin gün şəhidlərin xatirə abidələri ziyarət edilir, ədəbi-bədii kompozisiyalar, video görüntülər nümayiş etdirilir. Uşaqların ifasında Vətən məhəbbətini, qəhrəmanlığı tərənnüm edən şeirlər söylənir. Tədbirə Xocalı şəhidlərin ailə üzvlərindən, yaxınlarından, döyüş yoldaşlarından bir neçə nəfərin dəvət olunması, xatirələrinin dinlənilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

Anım günündə həmçinin, Milli Kitabxananın hazırladığı **“Xocalı soyqırımı”** ([//anl.az/xocali/](http://anl.az/xocali/)) elektron məlumat bazasını da nümayiş etdirmək olar.

Kinofilmlərin nümayişi təbliğatın ən təsirli vasitələrindəndir. Anım mərasimində 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı torpaqlarımız uğrunda canını fəda etmiş oğullarımız, Milli Qəhrəmanlarımız haqqında filmlərin nümayişi, Soyqırım günündə kitabxanada bu günə həsr olunan tarixi kinoların, tamaşaların nümayişi uşaq və gənclərimizin milli ruhda

böyüməsinə kömək edər. Biz bu mövzuda nə qədər çox maariflənmiş olsaq o qədər də səsimizi dünyaya çatdırıb bilərik.

Ümumiyyətlə, qanlı tarixlərimizin üzərindən illər keçdikcə nələrsə unudulmamalı, olduğu kimi yeniyetmə və gənc nəsillə çatdırılmalıdır. Bu gün yalnız faciə olaraq deyil həm də qəhrəmanlıq günü kimi təbliğ olunmalıdır. Xocalı faciəsinin təbliği üçün hazırlanmış dünyaya müxtəlif dillərdə mesaj çatdıran və Xocalı həqiqətlərini ən gözəl şəkildə ifadə edən video çarxların sosial şəbəkələrdə yerləşdirilməsində olduqca vacibdir.

“Vətənin sadıq övladları” mövzusunda Xocalı faciəsinə həsr edilmiş filmlərə - **“Fəryad”, “Haray”, “Günəşin batdığı yer”, “Xoca”, “Qırmızı qar” və s.** baxış və onun müzakirəsini təşkil etmək olar. Filmə baxışda uşaq və yeniyetmələrlə bərabər böyüklərin də iştirakı nəzərdə tutulmalıdır. Bu filmlərin müzakirəsi zamanı Azərbaycan əsgərinin mərdanəliyi, insanpərvərliyi, vətənpərvərliyi ön plana çəkilməli, ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər, öz çirkin niyyətlərinə nail olmaq üçün hər cür alçaqlığa əl atmaları daha qabarıq şəkildə iştirakçıların nəzərinə çatdırılmalıdır.

Rəsm müsabiqəsi. **“Xocalı uşaqların gözü ilə”, “Şəhid şəhər”** və s. adlı rəsm müsabiqəsi təşkil etmək olar. Müsabiqədə müxtəlif yaş qrupundan olan uşaq və yeniyetmələr iştirak edə bilər. Müsabiqənin kitabxanaya yaxın ərazidə yerləşən ümumtəhsil məktəblərinin və məktəbdənkənar tərbiyə müəssisələrinin, dərnlərin iştirakı ilə keçirilməsi məsləhət görülür. İlk növbədə müsabiqə keçiriləcəyi barədə həm kitabxanada, həm əlaqədar müəssisələrdə, kitabxananın saytında elan verilməlidir. Müsabiqənin keçirilmə müddəti, işlərin təqdim ediləcəyi ünvan və digər məlumatlar elanda öz əksini tapmalıdır. Müraciət edən iştirakçılarla müsabiqənin gedişi barədə söhbət aparılmalı, onun məqsəd və mahiyyəti izah edilməlidir. Təqdim edilmiş işlər arasından ən yaxşı rəsmlər seçilərək sərgidə nümayiş etdirilməlidir. Qalibləri fəxri

fərmanlar, Xocalı faciəsi ilə bağlı kitablar və hədiyyələrlə mükafatlandırmaq olar.

Fləşmob (ing. *flash mob - flash - an; ani parıltı; mob - kütlə*, “*ani toplanan kütlə*”, “*toplumun parıltısı*”) internet hadisəsi olduğu üçün, iştirakçılar fləşmobun keçiriləcəyi zaman və məkan barədə əvvəlcədən internet vasitəsi ilə məlumatı alırlar. Fləşmobun əsas cəhətlərindən biri odur ki, bütün dünya mobberlərinin əməl etməli olduğu ümumi qaydaları var. İlk öncə mobberlər fləşmobun maraqlı və gözlənilməz olması üçün aksiyanın təşkil olunacağı yerə əvvəlcədən gəlməməlidirlər. Onlar təsadüfi, yoldan keçən, hətta tanıdıqları insanları da tanımayan təəssüratı yaratmalı, qəfildən peyda olub fləşmobu keçirib sakitcə öz yollarına davam etməlidirlər. Fləşmobun ssenarisi maraqlı və qeyri-adi olmalı, əvvəlki aksiyaları tam olaraq təkrarlamamalıdır. Kənardan seyr edən tamaşaçılar elə düşünməlidirlər ki, bu hərəkətlərin xüsusi mənası var, sadəcə onlar tapmaqda çətinlik çəkirlər, aksiyanın təəccüblü hissəsi də elə budur.

Kitabxanaların fəaliyyətində fləşmoblar ictimaiyyətin diqqətini kitabxanaya, müaliə problemlərinə cəlb etmək üçün tətbiq edilir. Bu məqsədlə kitabxanaçı əvvəlcədən bir qrup fəal oxucu ilə fləşmob hazırlaya bilər. İştirakçıları şəhərin əhalinin gur olduğu bir yerində Xocalı ilə bağlı məlumatlar, yeni çap edilmiş kitablar, qəzet və jurnallar, ekranlaşdırılmış filmlər barədə bir neçə dəqiqə məlumat verir, tarixi sənədlərdə verilmiş bəzi faktları ucadan oxuyur, əhaliyə öncədən kitabxana tərəfindən hazırlanmış tövsiyə ədəbiyyat siyahılarını, bukletləri paylayır və gözlənilmədən eyni vaxtda dağılışırlar.

Buktreylər. Xocalı soyqırımını əks etdirən kitabların əsasında buktreyler hazırlamaq olar. Buktreylər (ing. “booktrailer) hər-hansı kitab haqqında bədii formada bəhs edən kiçik videoçarxdır. Bu cür çarxların məqsədi Xocalı faciəsinin təbliği, vizual vasitələrin köməyiylə kitablara diqqətin cəlb edilməsidir. 3 dəqiqədən artıq olmayan bu “mini film”i peşəkar

kameraya və ya smartfon telefonlara çəkmək olar. “Powerpoint”, “Camtasia Studio” kimi proqramlardan istifadə etməklə təqdimat yaradılır, mətn, musiqi yazılır, montaj edilir. Belə çarxlar geniş yayılmış video hostinqlərdə, kitabxananın saytında və sosial şəbəkələrdə yerləşdirilir. Buktreylərlərin hazırlanması üçün kitabın, janrın, süjet xəttinin seçilməsi, video formatın təyin edilməsi, buktreylərin proqramda yazılması və montajı, saytda yerləşdirilməsi lazımdır.

Buktreylər bir qədər az xərc tələb edir və onları müstəqil şəkildə hazırlamaq mümkündür. Bunun üçün Xocalı ilə bağlı kitablar öncədən seçilməli, müəllif, kitabın sərlövhəsi, kitabdən seçilmiş qısa mətnlər, sitatlar, kitabın üz qabığı və xülasə, ssenari hazırlanmalı və müvafiq proqramda yığılmalıdır. Bu cür buktreyləri kitabxanaçı fondundakı kitabları geniş təbliğ etmək üçün özü hazırlaya və ya fəal oxucularına tapşıra bilər.

Buktreyləri kitabxananın saytında yerləşdirmək, sosial şəbəkələrdə paylaşmaq olar. Həmçinin, buktreylərlərin hazırlanması üzrə oxucular arasında müsabiqə də təşkil etmək olar. Məqsəd Xocalı soyqırımını ilə bağlı kitabları vizuallaşdıraraq oxucular arasında təbliğ etmək, tarixi faktları, erməni vəhşiliklərini təkcə ölkə daxilində deyil, bütün dünyaya çatdırmaqdan ibarətdir.

Tövsiyə siyahıları. Kitabxanada Xocalı faciəsi ilə bağlı nəşr olunmuş çap əsərləri əsasında **“Xocalı faciəsi ilə bağlı nə oxumalı?”** və ya **“Ən çox oxunanlar”** başlığı altında oxucuları müntəzəm olaraq məlumatlandırmaq üçün xüsusi lövhə hazırlamaq olar. Hər bir kitabxana öz oxucularının tələblərini nəzərə alaraq, bu və ya digər məsələnin öyrənilməsinə kömək üçün tövsiyə siyahıları tərtib edib bu lövhədə yerləşdirə bilər.

Tövsiyə siyahılarında ən yaxşı ədəbiyyatlar öz əksini tapmalıdır. Siyahıya elə kitablar daxil edilməlidir ki, onlar geniş oxucu qrupu üçün əlverişli olsun və həmin məsələ haqqında zəruri bilik versin. Tövsiyə siyahılarında kitablar müəyyən ardıcılıqla - xronoloji, mövzu, əlifba və s. verilir.

Siyahıları hazırlayarkən Milli Kitabxananın nəşr etdiyi **“Xocalı Soyqırımı 20”** (<http://anl.az/down/xocali-20.pdf>) biblioqrafik göstəricidən və **“Xocalı soyqırımı”** (<http://anl.az/xocali/>) elektron məlumat bazasından istifadə etmək olar.

İnternet resurslarından-müxtəlif ədəbiyyatların mütaliəsini təmin etmək üçün nüfuzlu saytların linkləri, video çarxların ünvanları da siyahıya əlavə edilməlidir. Siyahılar kitabxanada, məktəbdə, əhalinin daha çox toplandığı yerdə asılmalı, oxuculara təqdim edilməlidir.

Əlavələr

Əlavə 1.

**“Xocalıya ədalət” kampaniyasının keçirilməsi ilə bağlı
tədbirlər haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
Sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:

1. Beynəlxalq səviyyədə keçirilən “Xocalıya ədalət” kampaniyasının əhəmiyyətini nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyinə 1,0 (bir) milyon manat ayrılınsın.

2. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi bu sərəncamın 1-ci hissəsində nəzərdə tutulan məbləğdə maliyyələşməni müəyyən olunmuş qaydada təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 13 fevral 2014-cü il.

XOCALI FACİƏSİ DÜNYANIN GÖZÜ İLƏ

Xocalı soyqırımı öz amansızlığına və tükürpərdici qəddarlığına görə bütün dünyanı dəhşətə gətirmişdi. 1992-ci ildə-faciə baş verəndən sonra dünya mətbuatında dərc olunmuş bir neçə məlumatı diqqətə çatdırmaq istərdik:

“BBC Morning Nyus”, 3 mart 1992-ci il: *“Hadisə yerindən çəkilmiş görüntülər dağlardan çoxlu sayda insan meyitlərinin yığılmasını təsdiq edir. Müxbir xəbər verir ki, operator və Qərbdən olan jurnalistlər ermənilərin qırdığı yüzdən çox kişi, qadın və uşaq meyitlərini görüblər.”*

“Vaşinqton Tayms”, Brayn Gillen, 3 mart. 1992-ci il: *“Dağlıq Qarabağda onlarla insan meyitləri səpələnmişdir və bu, mübahisəli ərazi uğrunda 4 ildən bəri törədilmiş ən dəhşətli soyqırımın sübutudur. Bu şəhərdən yenicə qayıdan Azərbaycan rəsmiləri özləri ilə 3 uşaq meyiti gətiriblər və onların başlarının arxa hissəsi tamamilə dağıdılıb. Yerli məsciddə daha 6 meyit var idi. Onların əlləri və ayaqları donmuş, üzləri isə soyuqdan qaralmışdı. Ötən həftə ermənilərin işğal etdiyi Xocalıya vertolyotla qısa səfərdən qayıdanlar arasında olan bir rus jurnalistinin dediyinə görə o, 50 metrlik sahədə 30 meyit saymışdı. Dağlıq Qarabağın ikinci böyük Azərbaycan şəhəri olan Xocalının təpədən-dırnağadək silahlanmış erməni hərbciləri tərəfindən ötən çərşənbə axşamı işğal olunmasından sonra ermənilər azərbaycanlıların soyqırımını inkar etdilər.”*

“Independent”, London, 12 iyun 1992-ci il: *“Azərbaycanlıların Xocalı şəhərində törədilmiş fevral soyqırımı nəticəsində təxminən 600 kişi, qadın və uşaq öldürülmüşdür. Dövlət ittihamçısı Aydın Rəsulov 15 nəfərdən*

ibarət olan istintaq qrupu ilə azərbaycanlıların “Xocalı qırğını” adlandırdıqları hadisəni araşdırmaqla məşğuldur. Cənab Rəsulov bildirdi ki, 600 nəfər ilkin axtarışlar zamanı tapılmış meyitlərdir. Xocalı meri Elman Məmmədov da oxşar rəqəm söylədi. Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin Bakıdakı nümayəndə heyətinin rəhbəri Fransua Zen Rufinin bildirdi ki, Ağdam şəhərinin müsəlman imamının ona dediyinə görə, onun məscidinə Xocalıdan 580 meyit gətirilmişdi və onlar dinc əhali idi.”

Britaniyalı jurnalist Tomas de Vaal, rusiyalı jurnalist Anatoli Liven, alman jurnalisti Elen Bomak, ABŞ-dan olan jurnalist Tomas Qolds və digərləri Azərbaycanın Xocalı şəhərində ermənilər tərəfindən törədilmiş dəhşətli faciə barədə müxtəlif kütləvi informasiya vasitələrində məlumat vermişlər.

Britaniyalı jurnalist Monas de Vaal baş verən bu dəhşətli hadisəyə Ermənistanın indiki prezidenti Serj Sarkisyanın rəhbərlik etdiyini yazırdı. O, “Black Qarden” kitabında Serj Sarkisyardan aldığı müsahibəni dərc etməklə bu faktı təsdiqləmişdi. S.Sarkisyan Monas de Vaala verdiyi müsahibəsində deyib: “Xocalıdan əvvəl azərbaycanlılar fikirləşirdi ki, biz onlarla zarafat edirik. Onlar zənn edirdi ki, ermənilər əlini dinc əhaliyə qaldıra bilməyən bir xalqdır. Biz bu stereotipin öhdəsindən gələ bildik.” Ermənilərin törətdikləri faciə o qədər dəhşətli idi ki, hətta onların özlərini də sonradan heyrətləndirmişdi. Məsələn, Beyrutdan olan - soyqırımının iştirakçılarından biri erməni - David Xeyriyan sonradan çap etdirdiyi “Xaç naminə” kitabında yazırdı: “Martın 2-də meyitlərin yandırılması işini həyata keçirən “Qaflan” adlı erməni qrupu yüzdən çox azərbaycanlı meyiti toplamışdı. Həmin meyitləri Xocalıdan təxminən 1 kilometr aralıda yandırdılar... Bir anlıq yanan meyitlərin içindən birinin çıxırdığını eşidər kimi oldum, sanki biri yardım və mərhəmət

diləyirdi... Mən bunlardan sonra daha irəli gedə bilmədim, geri döndüm. Digərləri isə xaç naminə savaşılarına davam etdilər.”

“Fant men Nyus” (İngiltərə) telesirkətinin jurnalisti R.Patrik hadisə yerində olarkən gördüklərini belə təsvir etmişdir:

“Xocalıdakı vəhşiliklərə dünya ictimaiyyətinin gözündə heç nə ilə haqq qazandırmaq olmaz.”

“Krual’Eveneman” jurnalı (Paris), 1992-ci il, fevral:
“Ermənilər Xocalıya hücum etmişlər. Bütün dünya eybəcər hala salınmış meyitlərin şahidi oldu. Azərbaycanlılar minlərlə ölənlər barədə xəbər verirlər.”

“Sandi Tayms” qəzeti (London), 1 mart 1992-ci il:
“Erməni əsgərləri minlərlə ailəni məhv etmişlər.”

“Fayneşl Tayms” qəzeti (London), 9 mart 1992-ci il:
“Ermənilər Ağdama tərəf gedən dəstəni güllələmişlər. Azərbaycanlılar 1200-ə qədər cəsəd saymışlar. Livanlı kinooperator təsdiq etmişdir ki, onun ölkəsinin varlı daşnak icması Qarabağa silah və adam göndərir.”

“Tayms” qəzeti (London), 4 mart 1992-ci il:
“Meyitlərin çoxu eybəcər hala salınmışdır, körpə qızın ancaq başı qalmışdır”.

“İzvestiya” qəzeti (Moskva), 4 mart 1992-ci il:
“Videokamera qulaqları kəsilmiş uşaqları göstərdi. Bir qadının sifətinin yarısı kəsilmişdi. Kişilərin skalpları götürülmüşdü.”

“Faynenşl Tayms” qəzeti (London), 14 mart 1992-ci il:
“General Polyakov bildirmişdir ki, 366-cı alayın 103 nəfər erməni hərbcisi Dağlıq Qarabağda qalmışdır.”

“Le Mond” qəzeti (Paris), 14 mart 1992-ci il:
“Ağdamda olan xarici jurnalistlər Xocalıda öldürülmüş qadın və uşaqlar arasında skalpları götürülmüş, dirnaqları çıxardılmış 3 nəfəri görmüşlər. Bu, azərbaycanlıların təbliğati deyil, reallıqdır.”

“İzvestiya” qəzeti (Moskva), 13 mart 1992-ci il:
Mayor Leonid Kravets: “Mən şəxsən tərədə yüzə yaxın meyit gördüm. Bir oğlanın başı yox idi. Hər tərəfdə xüsusi qəddarlıqla öldürülmüş qadın, uşaq, qocalar görünürdü.”

“Valeraktuel” jurnalı (Paris), 14 mart 1992-ci il:
“Bu “muxtar regionda” erməni silahlı dəstələri Yaxın Şərqdən çıxmışlarla birlikdə müasir texnikaya, o cümlədən vertolyotlara malikdirlər. ASALA-nın Suriya və Livanda hərbi düşərgələri və silah anbarları vardır. Ermənilər yüzdən artıq müsəlman kəndində qırğınlar törədərək Qarabağdakı azərbaycanlıları məhv etmişlər.”

XOCALI SOYQIRIMI ŞEİRLƏRDƏ

“LAYLA, XOCALIM, LAYLA”

*Duz basdılar yarana,
Layla, Xocalım, layla.
Düşdün gülləbarana,
Layla, Xocalım layla.*

*Namərdi kim çağırdı?
Göydən ölüm yağırdı.
Dilnən demək ağırdu,
Layla, Xocalım layla.*

*Daş üstə daşmı qaldı,
Salamat başmı qaldı,
Gözümdə yaşmı qaldı,
Layla, Xocalım layla.*

*Qaçdı Novruzun tamı,
Kimdi yandıran şamı?
Yas elədin bayramı,
Layla, Xocalım layla.*

*Dərdin kimi acı yox,
Ağrı var, əlacı yox.
Ağlamağa bacı yox,
Layla, Xocalım layla.*

*Hisdi, pasdı, qurumdu,
Tüstü burum-burumdu.
Hər tərəf uçurumdu
Layla, Xocalım layla.*

*Bu torpağın canısan,
Selə dönmüş qanısan.
Sən kimin qurbanısan?
Layla, Xocalım, layla.*

*Xocasan, xocan hanı?
Cavansan, qocan hanı?
Tüstülü bacan hanı?
Layla, Xocalım, layla.*

*Çıxmağa yol olmadı,
Quemağa qol olmadı.
Üzməyə sal qalmadı,
Layla, Xocalım, layla.*

*Məndən küsdü soyadım,
Namərd olsun qoy adım.
Səni necə oyadım?
Layla, Xocalım, layla.*

*Kədər düşdü payına,
Səndən çətin yayına.
Hay vermədik hayına,
Layla, Xocalım, Layla.*

*Yara sarıyan hanı?
Haqdan yarıyan hanı?
Yurdu qoruyan hanı?
Layla, Xocalım, layla.*

*Şuşanın ətəyi qan,
Bali qan, petəyi qan.
Düşmənin kötəyi qan,
Layla, Xocalım, layla.*

*İtən çənim olaydı,
Bitən dənim olaydı.
Vətən mənim olaydı,
Layla, Xocalım, layla.*

*Yatan çətin ayıla,
Çətin adam sayıla.
Heyif Şah İsmayıla,
Layla, Xocalım, layla.*

*Dünya darmı görəsən?
Qulaq karmı görəsən?
Allah varmı görəsən?
Layla, Xocalım, layla.*

ZƏLİMXAN YAQUB,
Xalq şairi

“HƏR GECƏ XOCALIDA”

*Hər gecə Xocalıda
Canım ağrıyor mənim.
Güllələnən qocaya,
Parçalanan körpəyə
Ruhum ağlayır mənim.
Hər gecə Xocalıda
Göytürklərin ruhunda
Yanıq yeri sızlayır.
Gülməyi unutmuşam,
Xocalının qisasın
Alanda güləcəyəm.
Mən öləndən sonra da
Xocalıda yenidən
Dünyaya gələcəyəm.
Bu qisası alınca,
Ölüb-diriləcəyəm
Hər gecə Xocalıda.*

FİKRƏT QOCA,
Xalq şairi

“XOCALI”

*Tanklar qan üstündən yeridi,
Neçə can üstündən yeridi.
Körpələr qaldı dəmir ayaqlar altında,
İmdad istəyən böyüklərə
Güvənmədilər daha.
Ölü anaların döşlərindən
süd əmmədilər daha.
Gözləri heyrətləndirən böyük idi,
Açılmışdı yaradan axan qan kimi.
Üzüqoylu yıxılmışdılar,
Təzədən öləcəkdilər ayağa qalxan kimi.
Xocalı keçirdi xəyanət marağından,
Xocalı keçirdi tank lüləsindən,
yağı gülləsindən, avtomat darağından.
Güllələdilər adamından qarışqasınadək,
Güllələdilər quzusunu, qoçunu,
Güllələdilər anaların çəpərlərə
ilişib qalmış saçını, qardaşı, bacını.
Güllələdilər Babəkin qılıncını,
Koroğlunun atını,
Güllələri qaytarmadı
Cavanşirin qalxanı.
Əzdidər yıxılanı,
Vurdular qalxanı.
Hanı bu yurdun Nəbisi, Səttarxanı?!
Nadanlar satıb getdi
dağı, daşı, torpağı.
Ölənələr “Vətən!” deyib
kəfən etdi bayrağı.
Nənələr dilində duası ölmüşdü,
Onları aparmağa
uluların ruhu gəlmişdi.*

*Təzə ruhların əllərindən tutub apardılar,
Körpələri ayağa qaldırdılar –
Balaca tabutlara dönmüşdü beşikləri,
Qulaqlarında hələ yaşayırdı
layla səsləri.
Bir az göz yaşlarına,
Bir az ağıya bənzəyirdi.
Laylalar uçulu evlərin
divarlarına dəyirdi,
Laylalar dizlərinə döyürdü,
Dünənə, bugünə, sabaha
nifrətlə gülümsəyirdi...*

NÜSRƏT KƏSƏMƏNLİ
Şair, publisist.

ƏDƏBİYYAT

Cəfərov, Ə. Qırğın /Əliğa Cəfərov; red.: Y.Türksəs, İ. Cəfərov.- Bakı: Çıraq, 2018.- 547 s.

Ələkbərli Ə. Qərbi Azərbaycanda soyqırımına məruz qalmış toponimlərimiz/ Əziz Ələkbərli; lay. rəh. Əli Əhmədov.- Bakı: Elm və təhsil, 2020.- 95 s.

Əlili, İ. Xocalı: şahidlər danışır = Khojaly: The witnesses are narrating = Hocalı: Tanıklar konuşuyor = Ходжалы: Рассказывают свидетели /İradə Əlili; tərc. edən.: X. Qurbanova, N.Ayazoğlu, S.Özateş, A.Məmmədşad; ön söz müəl. E.Süleymanova; red.: A.Novruzova, N.Xələf; dizayner A.Mir.- Bakı: Ləman, 2018.- 215 s.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000587759>

Xocalı soyqırımı - 20 : bibliografiya /tərt. M.Məmmədova; burax. məs. və ixt. red. K.Tahirov; red. G.Səfərəliyeva; Azərb. Resp. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, M.F.Axundov ad. Azərb. Milli Kitabxanası.- Bakı, 2012.- 313 s.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000233>

855

Məmmədov, N. Müqəddəs yurd: Xocalı /Nazim Məmmədov, Kamran Məmmədov; elmi red. Y. Mahmudov; AMEA, A. A. Bakıxanov adına Tarix İn-tu.- Bakı: Avropa, 2019.- 454 s.

Məmmədov, S. Dağlıq Qarabağ həqiqətləri və beynəlxalq hüquq: dərs vəsaiti/ Sadir Məmmədov, Tural Məmmədov; baş məs. N.Əliyeva; elmi red. R.Məmmədov; rəyç. H.Qurbanov, Ə.Əhməd, İ.Quliyev, Ş.Əliyev.- Bakı: Mütərcim, 2018.- 184 s.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000600>

189

Məmmədova, H. Xocalı: şəhidlər, şahidlər /Həvva Məmmədova.- Bakı: Yeni Nəşrlər Evi, 2003.- 200 s.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=2009&pno>

=1

Onlar heç vaxt böyüməyəcəklər = They will never grow up
= Они никогда не станут взрослыми : Xocalı faciəsi haqqında / müəllif və tərtibçi: S.Müslümqızı; red.: M.Nazimoğlu, Ə.Xəlilqızı; Tərc.: Ə.Ağabəyli, T.Bulud, N.Məmmədov; “Azərbaycan Yolu” Siyasi Hərəkəti.- Bakı: 2007.- 96 s

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000023>

456

Paşayeva, Q. Xocalı soyqırımını : 26 fevral 1992 : şahidlərin dilindən /Qənirə Paşayeva, Həvva Məmmədova ; red. Ə.Qoşalı [Yolçuyev].- Bakı: Elm və təhsil, 2011.- 285 s.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000270>

311

Rüstəmov, Z. Bir gecənin fəryadı / Ziyadxan Rüstəmov.- Bakı: Ləman NP, 2020.- 28 s

Sadiqov, O. Ermənilərin Azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırımını canlı xatirələrdə/ Oktay Sadiqov; elmi red. E.Məhərrəmov; rəyç.: V.Abişov, N.Məmməd zadə.- Bakı: Elm və təhsil, 2019.- 46 s.

Səmədov, V. Leyla Əliyeva: “Xocalıya ədalət!”: beynəlxalq erməni terroruna qarşı yeni strateji model: monoqrafiya: 3 cildə / Vasif Səmədov, Rövşən Vəlizadə; elmi red.: İ.Quliyev, C.Bəhramov; red.: İ.Məmmədova, S.Sadıxqızı; ön sözün müə. R.Hüseynov; AMEA İnsan Hüquqları İnstitutu, “Xocalıya ədalət!” Beynəlxalq Təbliğət və Məlumatlandırma Kampaniyası, “Kaspiyan İzvestiya” Beynəlxalq İnformasiya Agentliyi. Təkrar nəşr.- Bakı, 2014.

C.I.- 341 s.;

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000353>

507

C.II.-373 s.;

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000353>

520

C.III.- 480 s.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000380>

832

Türk dilində

Ceferov, A. Katliam. Hocalıda kanlı gecə/ Aliğa Ceferov; çevirenler: S.Piriyeva-Karaman, M.Karaman.- Ankara, 2020.- 510 s.

Rus dilində

Мирмахмудова, С. Азербайджанские ойконимы в Армении и политика их арменизации : монография /Ситара Мирмахмудова; ред. Ф.Джаббаров; Общество Европа Азербайджан, Научно-исследовательский Центр Азербайджановедения.- Баку: TEAS Press, 2015.- 343 с.

İngilis dilində

Khodjaly: its last day /editor B.Gaibov; designed M. Zavgorodny, V. Klokov; trans. O. Mamedov, N. Agayeva.- Baku: Azerbaijan, 1992.-16 p.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=477893&pno=1>

Mammadova, H. Khodjaly: martyrs and witnesses. Armenian terrorism as an integral part of the international one /Havva Mammadova; translator: J.Aliyev; editor V.Rahimova; Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Azerbaijan.- Baku: House of Tales, 2006.- 248 p.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000021>

975

Mammadova, H. The Khodjaly Genocide /Havva Mammadova; editor. Q. Pashayeva; translator: J. Aliyev, F. Agazade.- Baku: Nurlan, 2009.- 111 p.

<http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000083>

484

Dövri mətbuatda

Əliyeva, Y. Zəfərimiz dünyaya Xocalı soyqırımını tanımaq mesajıdır /Yeganə Əliyeva// İki sahil.-2021.-3 fevral.- S.6.

[http://www.anl.az/down/meqale/iki_sahil/2021/fevral/732719\(meqale\).pdf](http://www.anl.az/down/meqale/iki_sahil/2021/fevral/732719(meqale).pdf)

İsmayılqızı, X. Erməni faşizminin məhvi Xocalı soyqırımını törədənlərə layiqli cavabdır / Xuraman İsmayılqızı // İki sahil.- 2021.- 4 fevral.- S.6.

[http://www.anl.az/down/meqale/iki_sahil/2021/fevral/732853\(meqale\).pdf](http://www.anl.az/down/meqale/iki_sahil/2021/fevral/732853(meqale).pdf)

Hüseynli, Q. Xocalı soyqırımı /Qabil Hüseynli // Respublika.- 2020.- 27 fevral.- S.6.

<http://www.anl.az/down/meqale/respublika/2020/fevral/704592.htm>

Hüseynov, R. Azərbaycan tarixinin ən dəhşətli səhifəsi : Xocalı soyqırımı /Rəşad Hüseynov //Azad Azərbaycan.- 2020.- 25 fevral.- S.3.

http://www.anl.az/down/meqale/az_azerbaycan/2020/fevral/50.JPG

Quliyev, B. Xocalı soyqırımı: Əsrin faciəsi /Bəhman Quliyev//Azad Azərbaycan.- 2020.- 22 fevral.- S.3.

http://www.anl.az/down/meqale/az_azerbaycan/2020/fevral/55.JPG

Qurbanlı, D. Xocalı soyqırımı : Əbədi olaraq yaddaşlara həkk olunmuş qətlə /Dəmir Qurbanlı //Azad Azərbaycan.- 2020.- 22 fevral.- S.3.

http://www.anl.az/down/meqale/az_azerbaycan/2020/fevral/56.JPG

Süleymanova, L. Xocalı soyqırımı-insanlığa qarşı cinayət/Leyla Süleymanova//Respublika.- 2020.- 26 fevral.- S.6

[http://www.anl.az/down/meqale/respublika/2020/fevral/704550\(meqale\).pdf](http://www.anl.az/down/meqale/respublika/2020/fevral/704550(meqale).pdf)

Vəliyev, H. Xocalı soyqırımı: XX əsrin faciəsi /Hüseyn Vəliyev //Respublika.-2020.-1 mart.- S.7.

<http://www.anl.az/down/meqale/respublika/2020/mart/705324.htm>

Mündəricat

Xocalı Soyqırımı - XX əsrin faciəsi.....	3
Kitabxanalarda Xocalı həqiqətlərinin təbliği.....	10
Əlavələr.....	19
Ədəbiyyat.....	30